

VAIKŲ ŽODINĖS KŪRYBOS SUGEBĖJIMŲ UGDYMAS (panaudojant mįsles)

G. GUČIENĖ

Lavinant vaikų kalbą, labai svarbu kuo daugiau šį uždavinį rišti su vaikų pastabumo, vaizduotės ir mąstymo ugdymu. Dėl to yra tikslinga pravesti ir specialių kalbos pratimų, kurių metu vaikai pratintusi tiksliau atgaminti ir aptarti stebėtus objektus, analizuoti juos, lyginti, apskritai būtų priversti daugiau galvoti ir kurti. Vaikams reikalingi ir tokie pratimai, kurie skatintų jų vaizduotę, kartu versdami kritiškai įvertinti savo mintis. Šitoks vaikų kūrybinis aktyvumas galimas tik tuomet, kai pratimas domina vaiką.

Peržvelgus šiuo atžvilgiu įvairius žodinės kūrybos žanrus, kuriuose gali pasireikšti vaikai, dėmesį patraukia mįslės. Tai vienintelis literatūrinis žanras, kurio medžiaga pateikiama intriguojančio uždavinio forma ir dėl to skatina visapusišką psichinį aktyvumą.

Mūsų jau buvo rašyta, kad menant mįsles, suaktyvėja vaikų vaizdiniai ir mąstymas. Mįslėje vaikai įžiūri įdomų intelektualinį žaidimą, kuris teikia jiems nemaža džiaugsmo. Ieškodami įminimo, jie stengiasi įsivaizduoti užmintąjį objektą, analizuoja jį, lygina su kitais, apibendrina ir atlieka kitas mąstymo operacijas. Tokiu būdu mįslių minimas ugdo vaikų pažintinius sugebėjimus¹.

Kai su vaikais ši priemonė būna dažniau vartojama ir vaikai įsisavina mįslių struktūrą bei minimo techniką, jiems kyla noras patiems sugalvoti mįslių ir užminti jas kitiems. Tai pastebėjo jau ne tik pedagogai, bet ir folkloristai. M. Ribnikova, rinkusi ir nagrinėjusi mįsles, nurodo, kad apskritai pastaruoju metu mįslės priklauso jaunimui. Jis pagrindinis to žanro atlikėjas, kūrėjas ir skleidėjas². Nemaža yra ir tokių atvejų, kada vaikų sukurtos mįslės savo menine verte lygiuoja su kitomis ir įeina į bendrą liaudies mįslių fondą.

Iš pedagogų ir psichologų į tą vaikų kūrybą jau atkreipė dėmesį V. Šternas³, A. Usova⁴ ir kiti. Jie išskėlė kai kuriuos vaikų sukurtų mįslių ypatumus ir nurodė, kad reikia tokiai vaikų kūrybai vadovauti.

Tačiau išsamesnę vaikų mįslių kūrybos analizę ir jos pedagoginis įvertinimas neduodami. Ypač mažai kreipia į jas dėmesio gimtosios kal-

¹ Plg. G. Gučienė, Mįslių panaudojimas, ugdant vaikų pažintinius sugebėjimus.—Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Pedagogika ir psichologija, t. 9(1), 1968.

² M. A. Рыбникова, Загадки, Москва—Ленинград, 1932.

³ W. Stern, Psychologie der frühen Kindheit, 4. Aufl., Leipzig, 1927, p. 369—370.

⁴ A. П. Усова, Русское народное творчество в детском саду, 2-е издание, Москва, 1961.

bos ugdymo mokykloje metodikos vadovėliai. Dėl to vaikų darželiuose ir pradinėse klasėse ši vaikų kūryba per mažai įvertinama ir nepakankamai skatinama. Teko matyti tokių atsitikimų, kai vaikų darželių auklėtojos net sudraudavo vaikus, bandžiusius savaip perkurti žinomų mįslių formules ir minti jas draugams.

Tirdami ugdomąjį mįslių poveikį vaikams I—II klasėse ir vaikų darželiuose, mes taip pat susidūrėme su šiuo reiškiniu. Auklėjamas eksperimentas buvo pravedamas tuo būdu, kad, stebint ir nagrinėjant su vaikais žiemos temą liečiančius objektus, buvo įvairiais būdais gausiai panaudojamos mįslės apie juos. Tuo tikslu iš svarbiausių lietuvių mįslių rinkinių buvo išrinktos šią temą liečiančios mįslės. (Iš viso apie 50.) Daugelis jų buvo duota minti vaikams. Taip vaikai išmoko daug mįslių ir turėjo progos gerai susigyventi su šiuo tautosakos žanru. Tokiomis aplinkybėmis netruko pasireikšti ir pačių vaikų kūryba tiek vaikų darželyje, tiek ir mokykloje. Kadangi tyrimai vyko žiemą, remiantis jos reiškiniais, tai ir vaikų kūryba daugiausia lieté žiemos tematiką. Šia kryptimi mes ir skatinome ją. Taip susiaurinus tematiką, vėliau lengviau buvo vaikų sukurtas mįsles analizuoti.

Ypatingai audringai pomėgis kurti mįsles pasireiškė eksperimentinėje II^c klasėje. Jau ketvirtą eksperimentinę pamoką, besiruošiant su vaikais skaityti Žemaitės žiemos vaizdelį „Šalta žiema“, išanginio pokalbio metu Ina pareiškė sugalvojusi mįslę apie žiemą. Jai tą mįslę pasakius, paaiškėjo, kad ir kiti vaikai jau turi sugalvoję mįslių.

Nenorėdama trukdyti pamokos, mokytoja pasiūlė vaikams surašyti savo sugalvotas mįsles namie. Kitą dieną vaikai pristatė jau nemažą jų pluoštą. Ši kūryba tęsėsi ir toliau. Beveik kiekvieną dieną vienas ar kitas vaikas vis siūlėsi pasakyti savo sugalvotą mįslę. Jeigu būdavo laiko, mokytoja pasiūlydavo vaikams tą mįslę įminti, leisdavo jiems mįslę paanalizuoti, pagirdavo originalesnius bandymus. Taip mūsų tyrtoje klasėje per eksperimentinį laikotarpį tik žiemos tematika be specialaus reikalavimo, vien palaikant vaikų kūrybinį nusiteikimą, 21 vaikas sukūrė 43 mįsles (jei paimtume įvairią tematiką, jų būtų žymiai daugiau).

Siekiant išaiškinti mįslių minimo poveikį vaikų kūrybai, lygiagrečiai buvo paimta kita — kontrolinė klasė, kurios mokymo procese mįslės nebuvo panaudojamos, išskyrus tas kelias, kurios yra „Gimtajame žodyje“. Baigus skaityti žiemos medžiagą, mes ir šiai klasei pasiūlėme sugalvoti mįslių žiemos temomis. Vaikai duotąjį uždavinį atliko, bet jų sugalvotos mįslės buvo žymiai menkesnės kokybės. Laisvai, savarankiškai mįslių ši klasė nekūrė. Panašus darbas vyko ir vaikų darželių parengiamosiose grupėse. Tik tai vaikų darželiuose mes negalėjome pasinaudoti kontrolinėmis grupėmis, nes mįsles sugebėjo kurti tik tie vaikai, su kuriais buvo dirbta.

Surinkus visas mūsų eksperimentuotų kolektyvų vaikų sukurtas mįsles ir pridėjus iš kitų vaikų darželių ir atitinkamų mokyklos klasių gautą šios rūšies medžiagą, susidarė apie 300 vaikų sukurtų mįslių rinkinys, kuris ir suteikė pagrindą analizuoti vaikų kūrybą šioje srityje ir jos panaudojimo auklėjimui galimybes.

Mes iškėlėme sau uždavinį iširti: 1) kada ir kaip vaikai kuria mįsles, 2) kokie yra vaikų sukurtų mįslių ypatumai ir jų santykis su liaudies mįslėmis, 3) kokia yra tos vaikų kūrybos pedagoginė vertė.

Vaikai pradeda kurti mįsles tada, kai ima gerai suprasti mįslės esmę. Dėl to mįslių kūryba pasireiškia tik tokiuose kolektyvuose, kur šis žanras yra plačiai panaudojamas.

Tai paprastai esti vaikų darželio vyresniųjų grupėje, nors mes turime nemažai pavyzdžių, kai ir pusketvirtų metų amžiaus vaikai sugebavo sukurti mįslę pagal jiems žinomas mįslės pavyzdį.

Vaikai, kurdami savo mįsles, daugiausia laikosi bendrų liaudies mįslių sudarymo dėsnų bei tradicijų. Dar mindami mįsles, vaikai įsigyvena į jų stilių, įsisavina jų vaizdavimo priemones, todėl jų kūryboje pasitaiko ir visiškai sąmojingų, vaizdingais žodžiais išreikštų mįslių, ar jau žinomų mįslių variantų. Šis sugebėjimas pasirodo ne iš karto.

Pirmiausia vaikai mėgaujasi, mindami išgirstas liaudies mįsles kitiems. Tos mįslės sukelia jiems įvairių asociacijų, suaktyvina jų vaizduotę ir tai paskatina juos pačius kurti.

Įdomu pasekti šitą vaikų kūrybos procesą nuo pirmųjų dar labai netobulų bandymų ligi visiškai susiformavusios, vaizdingai išreikštos mįslės. Jis parodo, kokią didžiulę ugdomąją reikšmę turi toji kūryba vaikų vaizduotei ir mąstymui.

Pirmosios vaikų sukurtos mįslės paprastai dar neturi būdingų mįslei požymių. Iš tokių pradinių bandymų mūsų rinkinyje galima išskirti tris tipus: 1) kai mįslės formulėje pilnutinai ar iš dalies glūdi ir įminimas, 2) kai mįslės formulėje vaikas tikrai išvardija užminto objekto požymius ar savybes, 3) kai vaikas pakeičia liaudies mįslę, supaprastindamas ją arba jos įminimą, t. y., kai liaudies mįslėje esančią metaforą pakeičia tiesioginiu posakiu.

Pateikiame keletą pirmojo tipo pavyzdžių:

1. Kėdutė turi ratelius.

Atsak.: Pas mus yra tokia kėdutė.

(Kaziukas, 5 su puse metų, Vilniaus 46 vaikų darželis)

2. Kas sninga?

Atsak.: Sniegas.

(Angelė, 6 m., Vilniaus m. I vaikų namai)

3. Berniukas geria ne iš puoduko kompotą.

Atsak.: Įsipylė į lėkštę ir geria.

(Raselė, 5 m., šeimoje)

Visas šias mįsles sukūrė įvairūs vaikai, priklausančios skirtingiems kolektyvams. Tačiau tarp jų yra daug bendro. Pirmiausia matome, kad vaikai čia dar nėra pilnutinai supratę mįslės esmės. Jie turi aiškų užminto objekto vaizdinį ir stengiasi jį išreikšti žodžiais, visai negalvodami apie asmenį, kuris turės tą mįslę įminti. Dėl to jie nesistengia kaip nors apsunkinti įminimą, užmaskuodami sprendimą, arba, priešingai, užminti taip, kad būtų įmanoma atspėti. Antai pirmoje mįslėje viskas apie užmintąjį objektą pasakyta, ir čia jokios mįslės nėra. Tačiau įspėti, ką autorius turi galvoje, neįmanoma. Antrosios mįslės formulėje taip pat jau glūdi įminimas, nes snigti gali tikrai sniegas. Trečioje mįslėje yra pasakyta dalis įminimo. Menančiajam lieka tik atspėti sąlygas, kuriose vyksta menamas veiksmas. To tipo „mįslės“ vaikai nustoja minėti tada, kai tik įsigyvena į liaudies mįslių tradicijas.

Antrojo tipo mįslės tai tokios, kur vaikai pasako vieną ar keletą visiems labai gerai žinomų tipingų požymių, pagal kuriuos reikia įminti daiktą. Pateiksime keletą pavyzdžių:

1. Kabo ant stogo, o kai nukrenta — paragauni:

labai šalta būna ir susergi.

Varvekliai. (Raselė, 5 m.)

2. Su ilgom ausim ir su ūsais.

Kiškis. (Vytukas, 6 m., Vilniaus m. I vaikų namai)

3. Trys kamuoliai sudėti: vienas didelis, kitas truputį pamažėjęs, kitas visai mažytis. Ant jo įkišta morka, akys ir uždėtas kibiras ant galvos.

Senis besmegenis. (Raselė, 5 m.)

Šis vaikų sukurtų mįslių tipas yra labai būdingas pereinamuoju mįslių kūrimo laikotarpiu. Jį pastebėjo ir kiti pedagogai⁵. Tose mįslėse dar labai maža vaizduotės, trūksta vaizdingesnių palyginimų, išraiškingumo. Nesijaučia jose ir estetinio požiūrio į objektą, tačiau jos išreiškia jau tam tikras žinias apie daiktą, o žinios daugeliu atvejų paremtos stebėjimu. Tokias mįsles vaikai lengvai įmena, nesunkiai jas ir sugalvoja. Tačiau tai taip pat nėra mįslės tikraja to žodžio prasme. Liaudies mįslėse nesiribojama paprastu žinių ir veiksmų išvardijimu.

Tiesa, daugelyje vaikų darželių toks daiktų „apipasakojimas“ būna dirbtiniu būdu palaikomas. Šitokią metodą rekomenduoja L. Čiudinova⁶. Ja sekant, daugelyje vaikų darželių pravedami specialūs užsiėmimai, kur auklėtoja išvardija daikto žymes, ir pagal jas vaikai turi atspėti daiktą, taip pat atvirksčiai, siūlo vaikams duoti panašius klausimus grupei. Tačiau tokie klausimai labai nekūrybiški, todėl, atrodo, netikslinga ties jais ilgesnį laiką sulaikyti vaikus, ypač vyresnėse grupėse, juo labiau, kad vaikai netrunka sugalvoti ir tipiškesnių mįslių.

Apie pirmąsias vaikų sukurtas mįsles tikslia to žodžio prasme galima kalbėti tuomet, kai jose jau galima įžiūrėti mįslių formą, rasti joms tipingų meninės išraiškos priemonių. Šią formą vaikai gana lengvai įsisavina, pradėję dažniau minti liaudies mįsles.

Trečiasis mūsų nurodytas vaikų sugalvotų mįslių tipas sudaro pereinamąjį tarpsnį tarp pirmųjų vaiko bandymų ir tikrų mįslių, turinčių tipingus mįslės požymius.

Štai keletas pavyzdžių:

1. Viršuj kevalas, vidury balta, o pačiam vidury geltona.

Atsak.: Kiaušinis. (Grita, 5 m.)

Mįslė sukurta pagal analogiją su liaudies mįsle: „Pramuši ledą — rasi sidabrą, pramuši sidabrą — rasi auksą.“

2. Ožys tvarte, ragai lauke.

Šiai liaudies mįslei apie kardą Gediminas, 5 m., pakeitė įminimą: „Ožį į tvartą varė, o jis užsispyrė ir nėjo. Kai jį uždarinėdami durim trenkė, ragai nulūžo ir liko lauke, o ožį uždarė tvarte“.

Šios mįslės labai dažnai sudaro tik tai žinomų mįslių variantus, kuriuose vaikai pakeičia atskirus žodžius, klausimus ar įminimus. Tie pakeitimai dažniausiai pasireiškia ten, kur liaudies mįslėse panaudojamos sudėtingesnės metaforos. Ikimokyklinio amžiaus vaikai daugiausia operuoja požymių ir veiksmų nurodymu, jaunesnieji metaforų dar nesupranta, dėl to dabar metaforines liaudies mįsles vaikai taip perdirba, kad jose liktų tik daikto požymių nurodymai, tačiau jau suteikdami joms mįslės formą, kaip kad yra pirmojoje mįslėje.

Šioje stadijoje vaikai taip pat ilgai nelieka. Turėdami gerų mįslių pavyzdžių, jie netrunka įsisavinti liaudies mįslių struktūrą ir pradėti naudoti išraiškingesnes žodinio vaizdavimo priemones užmintam objektui išreikšti. Tuo būdu dar ikimokykliniame amžiuje vaikų kuriamos mįslės priartėja prie liaudies kūrybos.

Vienos anksčiausiai vaikų pradedamų naudoti meninių žodinio vaizdavimo priemonių, kuriant mįsles, yra palyginimai.

⁵ Plg. M. Мамулашвили, Загадки и их роль в развитии мышления детей.— «Дошкольное воспитание», № 11—12, 1945.

⁶ Л. М. Чудинова, Русские народные загадки, пословицы, поговорки.— «Дошкольное воспитание», № 7, 1944.

Ypatingą vietą jų tarpe užima neigiamieji palyginimai, išreikšti anti-tezėmis. Šitaip sukurtų mįslių mes turime net pusketvirtų metų vaikų. Pvz., Rimučiu M. labai patiko mįslė apie laikrodį: „Eina, eina — bet niekur nenuėina; muša, muša — nieko neužmuša“. Analogiškai šiai mįslei jis užminė savo motinai kitą: „Nedidelis, bet rašo, ne dainininkas, bet dainuoja“ (atsakymas: jis pats). Vyresniųjų ir parengiamojoje grupėje tokių mįslių jau sutinkame daugiau:

1. Čiuožia, bet ne su pačiužom.

Vaikas ant kojų. (Kęstutis, 6 m., Vilniaus I vaikų namai.)

2. Kasa, bet ne ekskavatorius.

Kastuvas. (Virgutė, 6 m., Šeduvos vaikų darželis.)

3. Penki vartai, o vilkas stuksena.

Pirštinė. (Vytukas, 6 m., Vilniaus 58 vaikų darželis.)

4. Baltas kaip cukrus, nors ir ne cukrus, bet vaikučiai labai mėgsta.

Sniegas. (Remigijus Č., parengiamoji grupė.)

Šitokių mįslių kūrimas turi ypatingai didelę reikšmę, ugdant vaikų mąstymą. Jos parodo, kad vaikas jau sugeba palyginti daiktus ir, be jų panašumo, aptikti ir skirtumus. Norint sukurti tokią mįslę, reikia jau sugebėti apibendrinti tam tikrą reiškinių grupę į vieną sprendimą, taisyklę (visi ekskavatoriai kasa). Toliau reikia surasti kitą reiškinių grupę ar taisyklę, kuri iš dalies sutaptų su pirmąja (be ekskavatoriaus dar kažkas kasa) ir tą sutapimą bei skirtingumą nurodyti. Tuo būdu čia vaikas turi atlikti ištiesą loginę operaciją. Tačiau nesutapimo laipsnis gali būti labai įvairus. Čia atsiveria galimybės derinti vieną kitam labai tolimus dalykus, pasireikšti vaizduotės lakumui. Kaip V. Šternas nurodo, kurdamas šitokias mįsles, vaikas jaučia malonumą aptikti netikėtus ryšius, kuriuos atskleidžia jo vaizduotė⁷.

Iš mūsų pateiktųjų mįslių ypač netikėtais palyginimais pasižymi Vytuko mįslė apie pirštinę, sukurta analogiškai žinomajai (Penki tvartai, vienos durys). Vytukui ta ranka pavirto vilku, besiveržiančiu pro penkerius vartus.

Į tą mįslių formą galima žiūrėti kaip į paruošiamąjį laipsnį metaforai įsisavinti. Čia rankovė pavadinama pagaliu, sniegas — cukrumi, tuo būdu sukeliant panašių dalykų asociacijas, tačiau ties tokiais perkeltiniais pavadinimais sustoti primityvi vaiko mintis dar nesiryžta, todėl apie galimus panašumus tiksliai užsimenama, o objektų tapatybę tuojau pat skubama paneigti. Tokias mįsles vaikai anksti pradeda suprasti. Jose yra vietos pasireikšti ir vaizduotės lakumui ir nenusikalstama tikslumui, kurį mėgsta vaikai. Kartu tai duoda daugiau laisvės tam, kuris užmena mįslę. Dėl to, kurdami mįsles, vaikai šią formą dažnai ir naudoja. O nuo neigiamų palyginimų kelias į metaforą netolimas. Užtenka tiksliai pašalinti neiginį.

Tai patvirtina ir mūsų rinkinys, iš kurio matome, kad parengiamosios grupės vaikai jau gana gausiai savo kūryboje panaudoja ir metaforas.

Šiuo klausimu mes nenorėtume sutikti su A. Kovaličevos⁸ tvirtinimu, kad metaforinės mįslės darželio vaikų kūryboje retos. Mūsų mįslių rinkinyje maždaug pusėje mįslių naudojami žodžiai perkeltine prasme. Tiksliai vaikų metaforos dažniausiai nebūna originalios. Jos pasisavinamos iš kitur. Originaliausių metaforų vaikai kuria tik tada, kai mįslėse lie-

⁷ W. Stern, *Psychologie der frühen Kindheit*, 4. Aufl., Leipzig, 1927.

⁸ A. Ф. Коваличева, *Детское словесное творчество.— «Дошкольное воспитание»*, № 3, 1941.

čiami vaikams gerai žinomi dalykai, sukeliantieji stiprius vaizdinius, kurie pradeda asocijuotis su kitais.

1. Pilnas dangus baltų musių.
Sniegas. (Saulius, 6 m.)
2. Mažas mažas balionėlis su mažais ūseliais.
Agrastas.
3. Apvalus ežiukas ant medžio auga.

Kaštonas. (Jolanta, 7 m., Šeduvos v. darželis.)

Čia kaštonas, ežiukas, balionėlis, sniegas yra ne tik vaikui įdomūs ir žinomi dalykai, bet su jais vaikai dažnai mėgsta žaisti.

Iš kitų liaudies kūrybai būdingų formų darželio vaikai, kurdami savo mįsles, naudoja minklių formą („Kas padarė ledą?“— Šaltis. „Kas baltas be baltų rūbų?“— Žiema).

Šitoks vaikų sukurtų mįslių priartėjimas prie liaudies kūrybos rodo, kad vaikai jau įsisavina jiems pateiktas mįsles, įsijaučia į jų esmę, žodžių žaismą ir supranta perkeltinės prasmės grožį. Tuo būdu mįslių kūryba jau ikimokykliniame amžiuje tampa svarbi vaikų estetinio auklėjimo priemonė.

Tiesa, analizuodami ikimokyklinio amžiaus vaikų sukurtas mįsles, dar daug randame neoriginalių. Nemaža jose nenuoseklumų, dažnai iškeliamos netipingos menamų objektų žymės, pagaliau daugelio mįslių ir forma dar būna netobula. Nepaisant viso to, teigiamai reikia vertinti jau vien pastangas sukurti mįslę, originaliau išreikšti mintį. Ypač vertingos pastangos užminti objektą taip, kad kitas turėtų pagalvoti, kol įmins. Vaikai kritikuoja nelogiškai sudarytas savo draugų mįsles, o tai verčia mįslių autorius galvoti, perkurti mįslę iš naujo, pataisyti ją taip, kad būtų ir paslėpta mintis ir kad būtų galima ją įminti. Taip vystosi vaikų kūrybinė vaizduotė ir mąstymas.

Ateityje vaikų sukurtos mįslės tobulėja ta kryptimi, kad vaikai, išlaikydami tipinę mįslių struktūrą, pradeda kurti kaskart vis originalesnį turinį mįsles, panaudoja turtingesnę žodyną. Tai galima pastebėti, peržvelgus II klasės vaikų sukurtas mįsles.

Norėdami išanalizuoti, kaip vystėsi vaikų žodinės kūrybos sugebėjimai, kuriant mįsles antrosiose klasėse, mes bandėme palyginti eksperimentinės ir kontrolinės klasių vaikų sukurtas mįsles su liaudies kūryba.

Eksperimentinėje klasėje jau nebebuvo pereinamųjų formų. Visos vaikų mįslės daugiau ar mažiau pasižymėjo mįslėms tipinga daryba. Iš dalies tai galima pasakyti ir apie kontrolinę klasę, tačiau čia dar 18% vaikų sugalvotų mįslių buvo sudarytos klaidingai, paremtos neteisingais duomenimis, ar iš viso nesuprantamos. Eksperimentinėje klasėje tokių mįslių tėra vos viena.

Nors pažymėjome, kad II klasės vaikų sukurtos mįslės jau priartėja prie liaudies mįslių, tačiau palyginus galima pastebėti ir jų savotiškumą.

Pirmiausia reikia sustoti ties mįslių tematika. Tam tikslui visas turimas mįsles žiemos klausimais suklasifikavome pagal temas ir sudarėme lentelę. Dėl vienodumo kiekvienos temos mįslių skaičių apskaičiavome procentais pagal visas turimas atitinkamo rinkinio mįsles (žr. 1 lentelę). Pirmoje grafoje analizuojamos mūsų sudaryto rinkinio liaudies mįslės, į kurį įeina visos mįslės žiemos tematika, esančios svarbiausiuose spausdintuose lietuvių mįslių rinkiniuose. II grafa apima eksperimentinės ir kontrolinės II klasės vaikų sugalvotas mįsles. Kadangi visa vaikų tematika buvo panaši, šiuo atžvilgiu mes neišskyrėme eksperimentinės ir kontrolinės klasių.

Vaikų sugalvotų ir liaudies mįslių tematika

1 lentelė

Mįslių tematika	Visų to rinkinio mįslių (%)	
	liaudies mįslės	II klasės vaikų mįslės
Žiema	—	4
Šaltis	10	10
Sniegas	14	39
Ledas	8	5
Šerkšnas	4	—
Varvekliai	6	9
Sniego senis („besmegenis“)	—	5
Senelis Šaltis	—	2
Rogės	10	6
Slidės	—	3
Sniegui valyti mašina	—	4,5
Žieminiai drabužiai (kailiniai, pirštinės ir pan.)	16	1
Krosnis	18	—
Mįslės apie įvairius objektus, kurių turinys susijęs su žiemos tematika	14	11,5
Iš viso	100	100

Iš lentelės matyti, kad vaikų sukurtų mįslių tematika gana žymiai skiriasi nuo liaudies mįslių. Ji susijusi su vaikų interesų ypatingumais. Pirmiausia iš bendro vaikų sukurtų mįslių skaičiaus savo gausumu ypač išsiskiria mįslės apie sniegą, tuo tarpu visai nesutinkame mįslių apie šerkšną, kuri eksperimento metu vaikai dažnai turėjo progos stebėti. Vadinasi, vaikus patraukė ne statiškų reiškinių grožis, o veikla, kurios vaikams daug siūlė sniegas. Dėl to vaikų sukurtų mįslių tarpe atsirado ir tokios tematikos, kurios beveik nesutinkame liaudies mįslėse. Tai „senis besmegenis“ ir „senelis Šaltis“. Abu šie objektai labai specifiški vaikams, dėl to tik vaikų ar vaikams kurtose mįslėse jų ir galima tikėtis.

Įdomu čia pridurti, kad vaikų visai nesudomino mįslių kūrimas apie tokius objektus, kaip žiemiški drabužiai ir krosnis, tuo tarpu, kai liaudies mįslių tarpe jos sudaro gana didelį procentą (16% ir 18%). Užtat jų dėmesį patraukė šių dienų technikos panaudojimas įvairiuose darbuose. Ši tema, matyt, ypač domina vaikus, nes ir mįslės šiais klausimais pasiekė netikėto originalumo ir išraiškingumo. Štai keletas pavyzdžių:

1. Kas turi du priekius ir valgo tik sniegą?
2. Vienas skustuvas visą miestą apskuta. Sniegui valyti mašina.
3. Kas be parašiuoto žemyn leidžiasi ir nesusižeidžia? Snaigės.

Aišku, dauguma senųjų liaudies mįslių kūrėjų nebūtų galėję nė įsivaizduoti, kas tos sniegui valyti mašinos, parašiučiai ir kt. Tačiau išraiškinga senųjų mįslių vaizdavimo forma sudarė puikias sąlygas vaikams šių dienų gyvenimo turiniui pavaizduoti. Tai rodo, kad atitinkamai auklėjami vaikai išmoko dirbti savarankiškai ir kūrybiškai.

Antrasis klausimas, ties kuriuo mums rūpėjo sustoti, tai vaizdavimo priemonės, kuriomis naudojosi vaikai. Čia jau išsiskyrė eksperimentinė ir kontrolinė klasės, ir jų abiejų kūryba kai kuriais atžvilgiais skyrėsi nuo liaudies mįslių. Norėdami šį klausimą išaiškinti, mes parinkome kelias mįslių temas, kurioms gausiausiai atstovaujama (apie sniegą, šaltį ir ledą su varvekliais), ir visas mūsų surinktas mįsles apie šiuos objektus išanalizavome atskirais elementais.

Sugretinus šiuos elementus ir palyginus juos su liaudies mįslių elementais, susidarė gana būdingos vaikų sukurtų mįslių charakteristikos,

kurios parodo vaikų kūrybos ypatumus ir jos priklausomybę nuo liaudies mįslių pažinimo.

Šie ypatingumai labiausiai išryškėjo mįslėse apie sniegą. Juos parodo 2 lentelė.

Elementų pasiskirstymas mįslėse apie sniegą
(100-tui mįslių)

2 lentelė

	Liaudies mįslės	Ekspimentinės klasės vaikų sugalvotos	Kontrolinės klasės vaikų
Veiksmo nurodymas	37	31	28
Vietos ir laiko nurodymas	32	19	12
Paneigimas (kokybės)	6	6	--
Kokybės nurodymas	13	22	30
Išreikšimas kitu objektu (palyginimai, metaforos)	12	19	30
Kiti nurodymai	—	3	—
Iš viso elementų	100	100	100

Iš lentelės matyti, kad vaizdavimo priemonių atžvilgiu labiausiai skiriasi liaudies mįslės ir kontrolinės klasės vaikų sugalvotos mįslės, tuo tarpu eksperimentinė klasė čia užima tarpinę grandį. Taigi, dažnesnis mįslių vartojimas turėjo reikšmės ir savarankiškai mįslių kūrybai, įvairiais atžvilgiais priartindamas jas prie liaudies mįslių.

Pirmiausia reikia sustoti ties veiksmo nurodymais. Jie yra labai svarbūs pažinimui, nes veiksmas apibūdina objektą, išreikšdamas jo santykį su kitais objektais, parodo jo poveikį jiems. Dėl to tobuliausios formos liaudies mįslės daugiausia ir akcentuoja menamojo objekto veiksmą ar poveikį kitiems. Ekspimentinėje klasėje veiksmo nurodymui taip pat atitenka beveik trečdalis visų mįslių elementų. Aišku, liaudies mįslėse tie veiksmai išreikšti turtingiau, vaizdingesniais žodžiais. Atskirose mįslėse jie įvairuoja ir beveik nesikartoja. Tuo tarpu vaikų žodynas daug siauresnis ir paprastesnis. Kontrolinėje klasėje sniegas daugiausia „krenta“, „nusileidžia“ ir „užkloja“, pvz., „Iš dangaus krenta balti miltai“ (J. M.), eksperimentinėje — „skraido“, „lekioja“, „krenta“. Tačiau pavieniais atvejais eksperimentinės klasės vaikų mįslėse jau atsiranda išraiškingesnių veiksmo nurodymų, kurie dažniausiai būna paimti iš liaudies mįslių, pvz., „mėto“, „išnyksta“, „nesusižeidžia“, „sugula“ ir pan., kaip mįslėje:

„Po padangę skraido,
Paimi į rankas — pranyksta“.

(Sigita Z., eksp. kl.)

Peržvelgus mįslėse nurodomų veiksmų ypatumus, galima išskirti dviejų pobūdžio veiksmus: 1) kai veiksmas tiesiogiai priklauso objektui (sniegas žiba, krinta, varvekliai kabo, varva ir pan.) ir 2) antropomorfistinio (zoomorfistinio) pobūdžio veiksmai (ledas tunka, šaltis išgeria klanus vandens, siuva, verpia, stato). Mįslių analizė parodė, kad antropomorfistinio pobūdžio mįslių daugiausia yra liaudies ir tų vaikų kūryboje, kurie yra daug minę liaudies mįslių. Tai matyti iš 3 lentelės (p. 75).

Ši lentelė taip pat parodo, kad antropomorfizavimas labai daug priklauso ir nuo mįslės pobūdžio. Kur pats objektas pakankamai veiksmingas ir vaizdus, dažnai ir mįslėse pasitenkinama tų veiksmų nurodymu. Tačiau kada objektas sunkiai apčiuopiamas, kaip pvz., šaltis, tiesiogiai jo pavaizduoti negalima, tenka remtis jo veiklos rezultatais, kurie neišvengiamai lyginami su žmogaus (arba gyvulio) veikla. Šiuo atveju mįslių kūrėjai remiasi savais interesais ir išgyvenimais.

Labai žymus vaidmuo atitenka veiksmui mįslėse apie šaltį. Tačiau čia vaikai nieko ypatingesnio nesukuria. Jų mįslėse šaltis atlieka tuos pačius veiksmus, kaip ir liaudies mįslėse. Pagrindiniai jų — stato ir paišo. Tik čia pasireiškia vaikams įprastesnės veiklos pirmenybė. Jei liaudies mįslėse ta šalčio statyba išreikšta įvairiau: šaltis ne tik „stato“, bet ir „kala“, „kerta“, „verpia“, tai vaikams abejose klasėse tikrai „stato“. Užtat liaudies mįslėse jis tikrai „paišo“ ir „teplioja“, o vaikai čia parodo savo mokyklinį patyrimą: jiems šaltis ir „paišo“, ir „dažo“, ir „rašo“.

3 lentelė

Antropomorfistinio pobūdžio mįslių % iš visų turimų tos grupės mįslių

	Liaudies mįslės	Eksperimentinė klasė	Kontrol. klasė
Mįslės apie sniegą	43	16	—
Mįslės apie ledą ir varvekius	56	83	33
Mįslės apie šaltį	100	100	88

Liaudies mįslėse šalčio veiksams ypatingos specifikos suteikia pagalbinių objektų (ypač įrankių) paneigimai. (Jis stato be kirvio, be gražto ir t. t.) Jais paremtos visos mįslės apie šaltį. Daugelyje mįslių tokių paneigimų pasitaiko po kelis. Tuo būdu mūsų surinktose mįslėse jie sudaro 43% visų elementų. Paneigimais remiasi ir vaikai savo sukurtose mįslėse, tačiau čia tie paneigimai jau nėra tokie gausūs. Mažiausiai jų yra kontrolinėje klasėje.

Kaip rodo 2 lentelė, liaudies mįslėse apie sniegą labai daug dėmesio skiriama vietos ir laiko nurodymams. Tai būdinga ir mįslėms apie ledą. Palyginus tai su vaikų sukurtomis mįslėmis, matyti, kad tų nurodymų yra žymiai mažiau kontrolinėje klasėje, o eksperimentinė klasė ir čia užima tarpinę vietą. Tačiau mįslėse apie šaltį vaizdas jau visai priešingas. Čia liaudies mįslėse visai nebelieka vietos ir laiko nurodymų, o vaikų mįslėse jis išlieka panašus, kaip ir kitose. Pvz., vaikams dažnai neužtenka klausti, kas be pieštuko paišo. Jie mėgsta dar pasitikslinti, kad paišo ant langų, griebia už nosies, kad visa tai būna žiemą ir pan.

„Kas išpaišo be pieštuko ant langų?“ (Gabija D.)

„Kas žiemą langus dažo?“ (M. A.) ir kt.

Vadinasi, liaudies mįslėse kiekvienai temai kuriasi savos tradicijos, tuo tarpu vaikų kūrybos mįslių, kokią temą bepaimtume, struktūra vienosesnė.

Stebint lentelę toliau, išskyla naujas įdomus reiškiny, — kad visai priešinga kryptimi auga užminto objekto kokybės nurodymai ir jo išreikšimas kitais objektais. Mįslėse apie sniegą šitų elementų skaičiumi kontrolinė klasė prašoka liaudies mįslės daugiau kaip dvigubai, tuo tarpu kai eksperimentinė klasė užima vėl pereinamąją, vidurinę poziciją. Apskritai galima pastebėti, kad kuo vaikai jaunesni ir menkliau įsisavinę folklorines tradicijas, tuo jie savo kuriamosiose mįslėse stengiasi duoti daugiau ir tikslesnių duomenų apie objektą, aišku, atitinkamai pagal savo turimas žinias ir patyrimą. Dėl to, kaip matėme, darželio vaikai iš pradžių tiesiog nupasakoja objektą. Pastangos sukurtose mįslėse užmasuoti daiktą, išskirti tik vieną kitą ypač būdingą, tačiau sunkiau pastebimą ar sunkiau suvokiamą žymę labiau pastebimos tik liaudies mįslėse ir vyresniųjų jau prasilavinusių vaikų kūryboje.

Kokybė parodo daiktą statiškoje būklėje. Tačiau vaikams, mėgstantiems viską stebėti, dažnai ji labai krinta į akis. Daiktų pažinimą koky-

biniu atžvilgiu skatina ir mokykla, taip pat vaikų darželiai, panaudodami ir analizuodami vaizdines priemones. Tai ir atsispindi vaikų sugalvotose mįslėse. Tuo būdu kokybės nurodymų rodiklis pralenkia liaudies mįslės. Šiai mūsų turimose liaudies mįslėse apie sniegą kokybė sudaro 13% visų elementų. Žymiai kitaip tuo atžvilgiu atrodo vaikų sugalvotos mįslės. Jose sniegas pirmiausia baltas, taip pat šaltas, šlapias, purus ir t. t. Pvz., „Žiemą — purus, vasarą — skystas“ (Lijana Z.). Labiausiai kokybės rodiklį vaikų mįslėse apie sniegą pakelia baltumo žymė. Vaikai ją prisimena kur tik galėdami, tuo tarpu kai liaudies mįslės ieško originalinės sniego charakteristikos.

Labai akivaizdžiai ta pačia kryptimi auga ir skaičius bandymų išreikšti užmintąjį objektą ar jo požymius kitu panašiu objektu. Šitaip II kl. vaikų sukurtose mįslėse atsiranda daug metaforų ir palyginimų. Ypač jų daug kontrolinėje klasėje. Čia jiems atitenka 30% visų mįslės apie sniegą sudarančių elementų. Jų tarpe metaforos gerokai pralenkia palyginimus. Eksperimentinėje klasėje jų iš viso mažiau — 19%, ir mažiausiai jų liaudies mįslėse — tik 12%.

Prisiminus, kad vaikų darželio mįslėse metaforų ir palyginimų labai maža, šitoks šuolis kontrolinės klasės naudai atrodo kiek paradoksiškai. Matyt, kad šiuo amžiaus laikotarpiu vaikai yra neseniai įsisąmoninę metaforos vaizduojamąją reikšmę.

Kaip dažnai būna, kiekvienas naujas pasiekimas sukelia norą dažniau juo pasinaudoti. Tai leidžia spėti, kad ir kontrolinės klasės vaikai, supratę metaforas kituose literatūros kūriniuose, bando jas ir mįslių kūryboje pritaikyti. Eksperimentinė klasė, daugiau laikydama si folkloro tradicijų, ir čia pasirodė nuosaikesnė. Tačiau šitą teiginį mes galime iškelti tik kaip hipotezę. Ją dar reikia išsamiau eksperimentiškai patikrinti.

Metaforų pagausėjimas kontrolinėje klasėje taip pat rodo, kad jos kaip tik sudaro lengvesnį kelią menamam objektui išreikšti. Vaikai pakeičia jį kitu panašiu dalyku dažnai kaip tik dėl to, kad čia sukuriamas reikiamas vaizdas be didesnių pastangų tiksliau apibūdinti, apibrėžti menamąjį daiktą. Palyginimai ir metaforos iškyla sąmonėje asociacijų būdu.

Palyginimų ir metaforų parinkimas labai ryškiai parodo vaikų stebėjimo gilumą, daiktų pažinimo lygį ir kalbos tradicijų žinojimą bei pajautimą. Tuo atžvilgiu eksperimentinėje klasėje objektai lyginimui parenkami taikliau ir labiau atitinka tautosakos tradicijas. Pvz., sniegui išreikšti naudojami žodžiai — paklodė, patalas, pūkeliai, balandėliai, žvaigždės. Kiek mažiau iš jų vykę — drugeliai ir sūris. Kontrolinėje klasėje taip pat sutinkame paklodę, kilimą, žvaigždes. Bando vaikai sniegą vadinti lėktuvais, medumi, tačiau šie palyginimai jau mažiau būdingi, taip pat yra ir visai nevykusių bandymų. Kai kur vaikai gretina objektus, turinčius visai skirtingus požymius, savavališkai juos pakeisdami, pvz., „Baltos bitės šaltą medų neša“. Kitais atvejais gretinimui parenkami skirtingus požymius turį objektai, kuriuose kad ir sutampa viena ypatybė, dažniausiai baltumas, kitos jų gerokai skiriasi ir sukelia visiškai kitokias asociacijas, pvz., sniego lyginimas su miltais, popieriumi, medžiaga. Tai rodo, kad vaikai dar labai paviršutiniškai tepažįsta šiuos objektus, nepakankamai giliai yra juos stebėję. Eksperimentinėje klasėje tokių nevykusių palyginimų yra daug mažiau.

Kai kuriose vaikų sugalvotose mįslėse galima stebėti, kaip, laikui bėgant ir vaikų patyrimui gausėjant, progresuoja vaikų kūrybinė mintis. Tai ypač žymu mįslėse apie varveklis ir ledą, objektus, kurie vaikams visuomet patinka ir teikia progos žaisti.

Šia tema vaikų sukurtos mįslės yra visai originalios, artimos vaikų išgyvenimams, nors išlaiko liaudies mįslių meninę formą.

Eksperimentinėje klasėje darbo pradžioje vaikams buvo pateiktos trys liaudies mįslės apie varvekius: „Galva nesiekia žemės, kojomis stogą remia“, „Visų šaknys žemyn, mano aukštyn“, „Medžio šaknys aukštyn auga“. Matyt, šitas varvekliaus augimas priešinga kryptimi, negu augalai auga, yra per mažai vaizdingas procesas, kad labiau atkreiptų vaikų dėmesį ar darytų jiems žymesnę įspūdį. Ir štai vaikai varvekliausose išūri daug artimesnius jų gyvenimui požymius ir daro atitinkamus palyginimus.

Varvekliai panašūs į žvakutes (tiesa, šitokią palyginimą dažnai sutinkame šnekamojoje kalboje), taip pat nuo jų dažnai laša vanduo, kuris vaikui primena ašaras. Iš kitos pusės, ledo spindesys džiugiai nuteikia vaikus ir štai varvekliai prakalba į vaikus visu veiksmo ir jausmų turtingumu. Pirmosios dar gruodžio pabaigoje eksperimentinės klasės vaikų sugalvotos mįslės apie varvekius jau iškelia šitus jų požymius: „Verkia baltos žvakutės“—kuria Irena M. savo mįslę. Žiemos viduryje, auklėjamajam eksperimentui besitęsiant, vaikai ima ieškoti vaizdingesnių palyginimų ir mes jau matome bandymų lyginti varvekius su žmogučiais, kuriems, beje, ašaros yra natūralusis reiškinys, negu žvakutėms: „Balti žmogeliai baltai verkia“. (J. S.)

Išraiškiausiasios mįslės apie varvekius pasirodė žiemos pabaigoje pirmomis kovo dienomis, kada ir gamtoje jų gausiai atsirado ir vaikai turėjo progos stebėti juos įvairiausiomis aplinkybėmis: varvančius ir saulėje žvilgančius. Pavasarėjanti gamta džiugiau nuteikė vaikus, ir tai atsispindėjo jų kūryboje. Dabar jau Irenai M. varvekliai ne tik verkia, bet ir juokiasi. Štai nauja jos mįslė: „Kartais verkia, kartais juokiasi“. Rasele B. ją dar daugiau patikslino:

Kai saulė šildo — verkia,
Kai šaltis šaldo — juokiasi.

Šitaip neįprastai ir netikėtai sugretindama faktus, ji pasiekė jau nemažo meninio išraiškingumo. Juk žmogus, atvirksčiai, džiaugiasi saule ir šiluma, o ne šalčiu.

Varvekliai sukėlė vaikams ir kitokių asociacijų. Dauguma vaikų mėgsta paragauti sniego, ledo, net ir tam tikra saldinių rūšis vadinama „ledinukais“. O saulei įspindus į klasę, didžiausias džiaugsmas pažaisti su veidrodėliais. Ir štai visa tai sukaupiama į vieną mįslę: „Saulės zuikučiai „ledinukus“ čiulpia“. (Irena M.) Šioje paskutinėje ta tema mįslėje matome jau gausų ir taiklių metaforų panaudojimą, ištisos eilės vaiko džiaugsmų atsispindėjimą. Ypatingai išraiškinga dvigubai perkeltinė „ledinukų“ prasmė, kuri gali reikšti ir saldainį ir iš saldainio grįžti vėl į ledą. Tai vaikui sudaro intriguojantį žodžių žaidimą.

Džiugiai, žaismiškai mįslės nuotaikai labai tinka saulės spindulių pavadinimas saulės zuikučiais. Ir gamtoje mes galime stebėti jų žaismą varveklių blizgėjime, į ką labai pastabiai atkreipė dėmesį Irena. Tą ji ir pati paaikškino mokytojai:

— Kai saulė šviečia, jos spinduliai kaip zuikučiai. Varvekliai mažėja kaip „ledinukai“ saldainiai.

Mokytoja:

— Kodėl nepasakei tiesiog spinduliai?

Irena:

— Tada bus ne mįslė.

Iš to matome, kad vaikas jau pajuto reikalą, kurdamas mįslę, surasti originalesnių, išraiškingesnių žodinio vaizdavimo priemonių, į liaudies mįslių formą įdėdamas savo vaikiškų išgyvenimų turinį.

Kai kuriose vaikų sugalvotose mįslėse jau išryškėja ir estetinis požiūris į žiemos reiškinius. Pateikiame vienos eksperimentinės pamokos protokolo ištrauką:

Vyksta pokalbis apie naujametinę eglutę. Staiga mokinys N. kelia ranką:

— O aš sugalvojau mįslę apie eglutę: aukštas stiebas gražiai žiba.

Ina:

— Ir aš, tik ne apie eglutę.

Mokytoja:

— Sakyk.

Ina:

— Kas išeina anksti ir labai pamažu eina?

Mokinys:

— S... (pasako netvarkingo mokinio pavardę).

Ina:

— Ne. Tie, kurie išeina anksti ir žiūri, kaip gražiai sniegas žiba.'

Šiais atvejais vaikai pasitenkina nurodę mįslėse, kas jiems žiemą gražu, dar nesigilindami į to grožio esmę.

Didesnės estetiškos vertės turi tos vaikų sukurtos mįslės, kuriose jau galima išvelgti estетinių kategorijų, būtent jumoro. Daugiausia jo galima rasti ten, kur užmenama pačių vaikų veikla ar žaidimai.

Štai keletas pavyzdžių:

1. Kas be rankų už nosies griebia?

Šaltis. (Aida P., eksp. kl.)

2. Nosis raudona,
Akys iš anglies,
Ant galvos puodas,
Lauke stovi,
Ir šalčio nebijo.

Senis besmegenis. (Aida P.)

3. Trys sniego kamuoliukai kiškius gąsdina.

Senis besmegenis. (Ina, eksp. kl.)

Analizuodami šias mįsles, matome, kad daugumos jų jumoro pagrindą sudaro priskyrimas sugebėjimo gąsdinti kitus ir parodymas drąsumo tokiose aplinkybėse, kur kiti išsigąsta.

Jumoristiniai posakiai „šalčio nebijo“, „kiškius gąsdina“, „baido vaikus“ čia ne tiek parodo vaikų pastatyto sniego senio ypatumus, kiek jau vaizdžiai išreiškia pačių vaikų emocijas ir jų pasididžiavimą savo darbu.

Šitas vaikų sukurtose mįslėse pasitaikančias vaizdavimo priemones galima paaiškinti visiems vaikams būdingu jų jumoro bruožu — pamėgimu gąsdinti. Tai pasirodo jau net jaunesniame ikimokykliniame amžiuje ir išsilaiko ilgą laiką. Maži vaikai žaisdami dažnai užsideda kaukę ar šiaip kuo užsidenia galvą ir slenka prie suaugusiųjų, laukdami, kad jų bijotų. Suaugusiųjų „baimė“ sudaro jiems pramogą, sukelia juoką. Šitokiu žaidimu vaikas tartum kompensuoja savo paties silpnumą, dažnai pasireiškiantį bailumą, ugdo pasitikėjimą savimi. Matyt, panašų jausmą išgyvena ir mokyklinio amžiaus vaikai, svajodami sukurti tokį kūrinį, kuris galėtų net „išgąsdinti“ kitus, ir juos žavi mintis, kad jų pastatytas „senis besmegenis“ yra „baisus“. Tokiu būdu jie lyg įprasmina savo žaidimą, suteikia jam sąmojaus, patys turėdami iš jo estетinio pasitenkinimo.

Analizuojant vaikų mįslių kūrimą, galima padaryti ir pedagogines išvadas.

1. Vaikai savo mįsles kurti pradeda labai anksti, nes šis žanras labai trumpas, išreiškiamas paprastai vienu sakiniu. Mįslė lengva ir įsiminti. Kartu ji intriguoja vaikus, sudomina juos. Ši kūryba nereikalauja rašto, gali reikštis ir gyvu žodžiu. Dėl viso to ji tinka jau ikimokykliniame amžiuje nuo to momento, kai vaikas pradeda suprasti šio žanro esmę.

2. Kiekvienos mįslės minimas sukelia vaikams įvairių asociacijų ir skatina pačius vaikus kurti. Intriguojantis reikalas sukurti tokią mįslę, kad menantiesiems reikėtų gerokai palaužyti galvą, verčia vaiką galvoti plačiau, surasti savo atmintyje originalesnės medžiagos. Tuo būdu mįslių kūrimas dar labiau, negu jų minimas, lavina vaiko stebėjimą, mąstymą ir vaizduotę, gilina jo žinias, nes, norint sukurti mįslę, reikia gerai išivaizduoti menamąjį objektą, jo ypatumus ir kitus objektus, su kuriais lyginama. Dėl to mįslių kūrimas skatina vaikus atidžiau stebėti aplinką. Mįslių sugalvoti galima apie kiekvieną pastebėtą objektą. Jų tematika neišsemiamai plati.

3. Mįslių kūrybos metu būna aktyvūs ne tik tie vaikai, kurie skelbia savo sugalvotą mįslę, bet ir visi kiti, nes kiekvienas yra suinteresuotas išgirstą mįslę įminti, o taip pat ir pats užminti dar geresnę kitiems. Šitokia galvojančių ir menančių mįsles vaikų sąveika yra labai svarbi kritiškam mąstymui ugdyti, nes pratina vaikus pastebėti dažnai vaikų sukurtose mįslėse ir jų įminimuose pasitaikančius įvairius nelogiškumus.

4. Kurdami mįsles, vaikai pratinasi naudoti meninio vaizdavimo priemones, kurios sudaro būtiną mįslių komponentą. Tai patvirtina mūsų atlikti tyrimai, iš kurių matėme, kaip sparčiai tuo atžvilgiu vaikų kūryba tobulėja. Dėl to kyla abejonų, ar tikslinga vaikų darželiuose į mįsles žiūrėti tik kaip į pramogą, kuriai netinka skirti daugiau laiko užsiėmimų metu. Juk užsiėmimuose daugelyje vaikų darželių duodama minti daiktus pagal nupasakotas žymes. Kuo tai skiriasi nuo mįslių? Tiktai tuo, kad tiksliau nupasakojamas daiktas, tačiau sausai, nekūrybiškai, be meninio vaizdavimo priemonių. Ar ne tikslingiau būtų bent dalį tokių spėjimų pagal duotas žymes pakeisti mįslių minimu ir kūryba?

5. Mįslių kūrybą skatinti galima, ir neskiriant tam specialaus laiko. Vaikai sugalvoja mįslių įvairiausiais momentais, dažniausiai stebėdami. Vilniaus miesto I vaikų namuose vaikai mindavo savo sugalvotas mįsles visiškai nebeskatinami iš šalies: per užsiėmimus, besirengdami gultis, prie stalo, pasivaikščiojimų metu ir t. t. Dėl to vaikų darželyje reikia visą laiką palaikyti vaikų kūrybinę nuotaiką. Ji galima ir pradžios mokykloje įvairių pamokų metu. Pvz., vaikai gali sugalvoti mįslių gramatikos pavyzdžiams, surišti jas su skaitinių medžiaga ir pan. Originalesnės ir geriau pavykusios mįsles tikslinga duoti vaikams užsirašyti į savo sąsiuvinius.

Šių dienų gyvenime ypač svarbu, kad kiekvienas žmogus taptų savo srityje kūrėju, dėl to kūrybiškumas turi būti ugdomas nuo pat mažens ypač tose srityse, kur vaikas jau anksti gali pasiekti šio tokio tobulumo. Viena iš tokių sričių, kaip matėme, yra mįslės. Ikimokykliniame amžiuje pradėję kurti mįsles, vaikai jau antroje klasėje gali pasiekti tokio lygio, kad kai kurios jų sukurtos mįslės neatsilieka nuo liaudies kūrybos, tuo tarpu kai kitas žodinės kūrybos formas šiuo metu vaikai vos pradeda įsisavinti.

Todėl mįslių minimui ir kūrybai turi atitekti žymiai reikšmingesnė vieta vaikų auklėjime, negu ligi šiol.

РАЗВИТИЕ У ДЕТЕЙ СПОСОБНОСТИ К УСТНОМУ ТВОРЧЕСТВУ

(на материале народных загадок)

Г. ГУЧЕНЕ

Резюме

В детских садах и в младших классах начальной школы, где с детьми проводятся занятия по отгадыванию загадок, они начинают и сами выдумывать их.

Автор провела педагогический эксперимент с целью проследить: 1) когда и каким образом дети начинают придумывать загадки, 2) какими особенностями отличаются загадки детского устного творчества вообще и чем они отличаются от устного народного творчества, 3) какую педагогическую ценность представляет собой это детское творчество.

В коллективах, где проводился эксперимент, воспитатели использовали много народных загадок и это побуждало детей к самостоятельному творчеству. Дети же контрольного класса не проявляли себя в самостоятельном устном творчестве. Но после того, как было окончено чтение зимней тематики, детям контрольного класса тоже было предложено самим придумать загадки о зиме. Загадки обоих классов были проанализированы и сопоставлены с фольклором.

Дети начинают придумывать загадки тогда, когда начинают хорошо понимать их сущность. (Это происходит там, где этот жанр широко используется.) Мы можем выделить три переходные формы детского творчества загадок: 1. Формула загадки содержит и отгадку. 2. Формула загадки перечисляет признаки и свойства отгадываемого предмета (описывает их). 3. Упрощенное использование детьми известных народных загадок (например, метафора подменяется прямым указанием). Загадки, придуманные детьми подготовительных групп, в большинстве случаев уже соответствуют структуре и традициям народных загадок. В них появляются сравнения, особенно отрицательные.

Использование детьми отрицательных сравнений помогает им понимать метафору. В творчестве детей подготовительных групп уже появляются метафоры.

В творчестве детей II классов, по существу, не появляется ничего нового, а только совершенствуются все те же формы. Здесь большое значение имеет более глубокое усвоение традиций фольклора (таблицы 2 и 3).

По своим изобразительным формам загадки детей экспериментальных классов отличаются большим разнообразием. Так качества и действия изображаемых в них объектов очень многообразны. В творчестве детей появляется множество метафор и сравнений, из даже больше, чем в народных загадках. Встречаются уже и эстетические категории, например, такие, как юмор.

Мы проанализировали развитие творчества загадок о сосульках созданных детьми экспериментальных классов в зимний период. К концу зимы дети всех возрастов сочиняли загадки с большим интересом и достигли большой художественной выразительности. Проведенное исследование детского устного творчества позволяет сделать ряд педагогических выводов:

1. Творчество загадок следует поощрять как в детских садах, так и в I и II классах, так как этот жанр отличается от других свое:

краткостью и лаконичностью и поэтому не отнимает много времени. 2. Сочинение загадок детьми развивает у них наблюдательность, воображение и мышление. 3. Сочинение загадок активизирует не только их авторов, но и всю группу детей, приучая их к критическому мышлению. 4. Творчество загадок требует довольно сложных и совершенных форм словесного выражения, усвоить которые дети могут лучше, чем при составлении устных рассказов. 5. Для занятий загадками в детских садах следует уделять больше времени. Практикуемое теперь отгадывание предметов по характеризующим их признакам следует, хотя бы частично, заменить отгадыванием загадок. 6. В детских садах и начальной школе было бы целесообразно развивать творчество детьми загадок даже без выделения на это специального времени, более рационально используя для этого другие занятия.
